

CSEKE PÉTER

KÉT VILÁGHÁBORÚ KÖZÖTTI ÉRTELMISÉGNEVELŐ MŰHELYEK

Az európai egységesülés
távlátában is releváns
lehet, hogy a két
világháború közötti
gondokkal szembesülő
fiatal erdélyi
értelmiségi nemzedékek
milyen folyamatokat
próbáltak beindítani
kisebbségi
társadalmunk
önszemléletében
és önszerveződésében.

■ 1. Bármennyire is öröndetes jelenség volt 1929/1930 táján a magyar hallgatók tömeges jelentkezése a kolozsvári román egyetemen, az állam nyelvén megszerezhető szaktudományos képzés önmagában kevés volt egyrészt az értelmiségivé váláshoz, másrészt a magyar értelmiségi műveltség megszerzéséhez. Ezt ismerte fel idejekorán a szegedi egyetemről 1928 nyarán hazatérő Jancsó Béla (Balázs Ferencsel együtt a Tizenegyek 1923-as színre lépésének előkészítője), aki 1929 nyarán – a már működő felekezeti diákegyesületekre alapozva – hozzálátott ennek a műhelynek a megteremtéséhez. Számíthatott az 1921-ben megalakult református Ifjúsági Keresztyén Egyesületre (a ma is működő IKE-re), az 1927-ben indult Erdélyi Római Katolikus Népszövetség Egyetemi és Főiskolai Szakosztályára (az ERKNSZEFESZ-re) és az ugyancsak 1927-ben életre keltett unitárius Dávid Ferenc Egyetemi Ifjúsági Körére, az 1991 óta újra működő szervezet tagjaira. Ezek az egyesületek továbbra is valláserkölcsei és hitelvi kérdésekkel foglalkoztak elsődlegesen, ám azok érdeklődésében, akik felváltták a felekezetek feletti diákönszerveződés programját, egyre inkább előtérbe kerültek a társadalomtudományi és társadalmopolitikai kérdések is.

Ők voltak azok – 1929 *nemzedéke* címszó alatt tartja számon őket az eszmetörténet –, akik az előtük járók küzdelmei és a maguk tapasztalatai alapján hamar felismerték, hogy a főhatalom-változás előtti nemzeti önszemlélet a megváltozott viszonyok közepette tarthatatlan. Keresték a magyarázatot arra, hogy az erdélyi magyarság miért és miként jutott kisebbségi helyzetbe, de múltfaggatásuk nem rekedt meg ezen a szinten. A történelmi Erdély

múltjából a kultúrák egymás mellett élésének és kölcsönhatásának „megtartó példáit” elevenítették fel, külföldi útjaikon pedig az európai kisebbségek, analóg helyzetet túlélő kis népek, nemzetrészek önszerveződési modelljeit tanulmányozták.

Így jutottak arra a felismerésre, hogy mindenekelőtt magát a korszellemet kell megváltoztatni ahhoz, hogy a nemzeti kisebbségek irányvesztettség megszűnjék; hogy a kisebbségi helyzet ne értéksorvasztó kalodát jelenthessen, hanem épp ellenkezőleg: a sajátos értékek felmutatásának – mindenkit gazdagító – lehetőségét. Nagyvilági tájékozottságuk révén „az egész látóhatárt” szemmel tartották, friss európai szellemi áramlatokba kapaszkodtak, és az első világháború után megújulást ígérő mozgalmak üzenetét egyetemes parancsként tételezték. Azzal a hittel és reménységgel láttak hozzá az erdélyi magyar szellemi élet korszerű formáinak a kimunkálásához, hogy a megújulás korparancsának nem vethetnek gátat a trianoni országhatárok.

Időszerű célkitűzés ez ma is.

Mert bár a diktatórikus rendszerek összeomlottak, a kisebbségi helyzet továbbra is fennmaradt a Kárpát-medencében. Az európai egységesülés távlatában is releváns lehet, hogy a két világháború közötti gondokkal szembesülő fiatal erdélyi értelmiségi nemzedékek milyen folyamatokat próbáltak beindítani kisebbségi társadalmunk önszemléletében és önszerveződésében.

Az Erdélyi Fiatalok mozgalmának köszönhetően a helyzettudat egészséges működése nemcsak az elméleti érdeklődés határait tágította ki – a helyi autonómiaigények megfogalmazásától a trianoni ellentéteket áthidalni hivatott „Duna-konföderációs” elgondolások újraértelmezéséig, a globalizációs jelenségek érzékeltetéséig és kritikai értékeléséig –, de a praxis irányában is hatott.

2. A folyóirat első számának szerkesztőségi írásában a meglepően pontos helyzet-elemzés párosul a szubjektív hangú meggyőző erővel. Aligha tévedünk, ha ezt a dokumentumot, az *Erdélyi fiatalok* című beköszöntőt tekintjük a második ifjúsági nemzedék közös kiáltványának.¹ Amiként 1921-ben a *Kiáltó szó*, ez is a válsághelyzet kihívására született. Célja persze nem annyira átfogó, mint az 1921-es alternatívakeresés dokumentumáé, hiszen nem az egész romániai magyar entitáshoz szól, hanem annak egyik korosztályához, és azon belül is az értelmiségi ifjúsághoz – annak helyzet- és önazonosság-tudatra ébresztése érdekében. Ennek függvényében állít azonnali meg távlati feladatokat a kolozsvári, temesvári, bukaresti magyar főiskolások és egyetemi hallgatók elé.

Amikor ez a szöveg megszületik, „*már nem*” és „*még nem*” a *menni vagy maradni* dilemmája a tét, mint 1921-ben, illetve 1937-ben, a Makkai püspök távozása után kirobbant „Nem lehet”-vita idején. Hiszen 1929 nemzedékét azok próbálták összefogni, akik külföldi tanulmányutakon szerzett világlátással érkeztek haza, és vállaltak részt a kisebbségi életépítésben. Balázs Ferenc előbb angliai, majd amerikai ösztöndíjat szerez, hogy aztán saját költségén bejárja a kerek világot; Jancsó Béla pesti és kolozsvári egyetemi kísérletei után négy évet végzett Szegeden (1924–1928), hogy aztán Kolozsváron jusson fogorvosi diplomához 1933-ban; Jancsó Elemér az Eötvös Kollégiumban szerez doktori címet, majd két évig a Sorbonne-on folytat tanulmányokat (később Észak-Afrikába és Finnországba is eljut); László Dezső a kolozsvári református teológia elvégzése után egy évet tölt Glasgowban; Bányai László svájci, Bíró Sándor franciaországi tanulmányút (Sorbonne) után áll itthon munkába. Világlátásban, szaktudásban, élettapasztalatban jóval gazdagabbak voltak, mint a középiskolák padjaiból frissen egyetemre/főiskolára került – felekezeti és többnyire konzervatív szellemben nevelt – értelmiségi, kispolgári és falusi származású ifjak. Átfogó szellemi tájékozottságuk révén világosabban látták közösségük helyzetét, és megrendítő élményeik birtokában mélyebben átértékelték annak sorsát.

Az Erdélyi Fiatalok törzsgárdája úgy próbálta megszervezni a kolozsvári, a buka-
resti, a temesvári magyar diákéletet, hogy az modellérvényű lehessen a fiatal értel-
miségek számára azután is, hogy az életbe kiléptek. A nyolcvanas évek derekán,
amikor a mozgalom és a folyóirat dokumentumkötetét –László Dezső öccsével, dr.
László Ferencsel – összeállítottam,² bevezető tanulmányomban magam is azt vizsgál-
tam, hogy:

a) a diák-önszerveződés és az egyetemi szakképzést kiegészítő értelmiségnevelés
kérdéseinek felkarolásával milyen eredményekre jutott az Erdélyi Fiatalok; az intéz-
ményteremtés előtérbe állításával milyen akadályokba ütközött;

b) a nemzeti múlt revíziója, a romániai létviszonyok megismerése és a világnéze-
ti tájékozódás miként vezetett nemzedéki szemléletváltáshoz, és ez miként szolgálta
a kisebbségi élet demokratizálódását;

c) az együttélés erkölcsi imperativusa miként vezetett a kisebbségi modus viven-
di célképzeteinek a felismeréséhez, egy lehetséges kisebbségi életstratégia kidolgo-
zásához a harmincas évek második felében, miután a főiskolás fórum átalakult az új
erdélyi értelmiségi nemzedék folyóiratává.

Szellemi függetlenségük megőrzése érdekében mereven elzárkóztak a politikai
pártoktól, az ún. napi politikától. Anyagi támogatást senkitől sem fogadtak el: hazai
és külföldi előfizetésekből próbálták biztosítani működésük feltételeit. Úgy gondol-
ták – írta róluk Tamási Áron a Vásárhelyi Találkozó előkészítésének időszakában –,
hogy „a függetlenség és a féltve őrzött eszmekör az anyagiaknál nagyobb érték. Ez
határozottan úgy is van, különösen egy fiatal és irányításra törekvő mozgalomnál. A
cselekedetük helyes volt, csak hogy nem számoltak kellő mértékben azzal, hogy a
függetlenségük megőrzése micsoda anyagi és jellembeli küzdelembe kerül. Sem az-
zal, hogy amiatt ellenük hangolódik a különböző érdekek és felfogások szerint be-
szervezkedett magyar vezető réteg: politikai párt, egyházi csoportok, sőt a tanulóif-
júságnak érdekek szerint kialakult osztagai is. [...] Mindenekelőtt az a törekvésük üt-
között nehézségekbe, hogy a társadalmi életben való jogaikat megszerezzék.”³

Tájékozódásukban meghatározó szerepet játszott, hogy 1) az itteni magyarság po-
litikai érdekképviseletének nem sikerült elérnie az államhatalom és a kisebbségi
nemzetközösség viszonyának megnyugtató rendezését; 2) nem jártak sikerrel a ki-
sebbségi társadalom belső megszervezésére irányuló törekvések sem; 3) éppen ezért
munkálkodásuknak *kritikai életszakaszában* ezeket a kérdéseket állították előtérbe:
a) szigorú *műltkritika*: miért jutott kisebbségi helyzetbe az erdélyi magyarság?; b) a
nemzettudat revíziója; c) a kisebbségi helyzetben is eligazítást nyújtó *eszményképek*
keresése.

Mínthogy az *építő életszakaszra* tudatosan készültek, tájékozódásuknak ugyan-
csak lényeges eleme volt a romániai életkeret megismerése, illetve a kisebbségi tár-
sadalom belső életének, adottságainak, értékdimenzióinak a tanulmányozása. Ezt
követte aztán a harmincas évek derekától a *tudatos jövőépítés* követelményrendsze-
rének a felállítása, olyan életstratégia kialakítása, amely felvállalja mind az *önvédel-
mi*, mind az *önépítési/önszerveződési* célkitűzéseket.

László Dezső így összegezte 1934-ben a kritikai életszakasz tanulságait:

„Makkai Sándor Ady-könyve megismertetett Ady modern kritikai magyarságával.
Adytól egy lépést tettem, és próféciája általánosságaitól Szabó Dezső részletekre *vi-
lágító* zsenijének *fénykörébe* jutottam. Tetszett nekem az az ember, aki a világhábo-
rú után a legkritikaibb és legegységesebb magyarságot jelentette. Miután a jelenben
megtaláltam az élő magyarság összes kérdéseinek reális és kritikai *szemléletét*, s
megláttam, hogy ez a *nemzetszemlélet* még mindig idegen a ma élő, magukat igaz-
nak tartó magyarok előtt, ennek a látásnak történelmi igazolást kerestem. Legelőször
Bethlen Gábor magyarságában *láttam* meg a ma kritikailag *látók* őst, azután Széche-

nyi Istvánt vontam be ebbe a szellemi rokonságba. Mialatt Széchenyivel társalkodtam, felismertem, hogy az ő kétszáz évvel idősebb igazi rokona gróf Zrínyi Miklós, az író-hadvezér. De amíg eljutottam hozzá, egy kis kitérőt kellett tennem, [...] és [...] kimutattam, hogy a nagy liberális gondolkozású Eötvös, *látási* módjuk teljes ellentéte mellett is, milyen rokona a kritikában és az egyetemes magyar szemléletben Szabó Dezsőnek. A kitérő után most már egészen világos előttem a sor: Bethlen Gábor és Zrínyi Miklós a XVII. gróf Széchenyi István és báró Eötvös József a XIX. Ady és Szabó Dezső a XX. században minden különbözőségük ellenére is egy szellemi vonulatot jelentenek a magyarság életében.”⁴

Mindenikükről külön tanulmányt vagy könyvet írt László Dezső.

A Széchenyiről szólónak még kedvező volt a visszhangja, ám a Bethlen-, az Eötvös-, a Szabó Dezső-, és Zrínyi-tanulmányt magába foglaló kötetet, az 1935-ben – ugyancsak az *Erdélyi Fiatalok* kiadásában – megjelent *A siető embert* már „rosszindulatú hallgatás” övezte. Az erdélyi magyarság közvéleményét irányító/befolyásoló hivatalos politika nem akarta tudomásul venni – mutatott rá Vita Zsigmond az elhallgatás okaira –, hogy „itt egy új nemzedék új látása nyilatkozik meg, amely előítéletektől mentesen akarja megérteni nemzete múltját, és így új alapokra fektetni a jelenét”.⁵

Ebben az összefüggésben ugyancsak figyelemre méltó, hogy az európai távlatú erdélyiség jegyében 1923-ban fellépő Tizenegyek mozgalma a későbbiek során mennyire meghatározónak bizonyult az újabb nemzedékek feladatvállalásaiban, illetve a kisebbségi létszükségletekkel számoló intézményteremtésben. Az antológia terjesztési módszere adta például az ötletet az Erdélyi Szépművészek Céh megszervezéséhez (1924). Az antológiában még költőként szereplő Kemény János nevéhez fűződik a Helikon írói munkaközösség megalakítása (1926), amely két évvel később az irodalmi folyóirat (*Erdélyi Halikon*) kiadását is felvállalta. És még sok mindent, ami az irodalom intézményrendszerének folyamatos működtetéséhez nélkülözhetetlennek bizonyult. Az első erdélyi írónemzedék fellépését előkészítő Jancsó Béla 1930-ban életre kelti az értelmiségnevelés kolozsvári műhelyét, Demeter Bélával és Venczel Józseffel beindítja a kisebbségi létviszonyok megismerését célzó (falu)szociológiai kutatásokat, Balázs Ferencsel és Kacsó Sándorral együtt korszerű népművelési programot dolgoz ki, támogatja az általuk fémjelzett szövetkezeti mozgalom kiépítését. Az esszéíróként és irodalomteoretikusként indult Jancsó Bélát a húszas évek végétől egyre inkább a kisebbségi létkérdések társadalom- és művelődéspolitikai vetületei foglalkoztatják, az erdélyi magyar szellemi élet modellváltásán fáradozik. Felfogásában az irodalomközpontúsággal való szükségszerű szakítás korántsem jelentette az irodalmi tudatszféra alábecsülését; ellenkezőleg: az önszervező kisebbségi társadalom valamennyi életfunkcióját „szemmel tartó” szintézisben kapta meg a maga semmi mással nem pótolható, fel nem cserélhető szerepét. Az említett nevek voltaképpen három egymást követő nemzedéki csoportosulás – Tizenegyek (1922–1923), Erdélyi Fiatalok (1930–1940), Hitel (1935; 1936–1944) – markáns megjelenítői. Mindeniknek megvolt a maga saját(os) programja, amelyet a kisebbségi létszükségletekkel összhangban alakított ki – a változó időnek és helyzetnek megfelelően más-más hangsúlyokkal. Ezek az – egymással párhuzamosan futó – törekvések a romániai magyarság első parlamentjének, a Vásárhelyi Találkozó (1937) előkészítésének időszakában erősödtek fel a leginkább. Főként azt követően, hogy a kisebbségi életprogramot a *Magunk revíziójában* (1931) a legpregnansabban megfogalmazó Makkai Sándor 1936-ban véglegesen áttelepszik Debrecenbe, és 1937 februárjában közlésetesi nagy vitát kiváltó *Nem lehet* című írását, amelyben a kisebbségi sors elviselhetetlenségét, emberhez méltatlan voltát teszi szóvá. A „kisebbségi létparadoxon” feloldására azonban már nem hagyott időt a Kárpát-medencei viszonyokat újra összevilágító történelem.

3. A mozgalom és a lap minden ügyében a *tulajdonjoggal rendelkező* alapító beltagok (számuk 15 volt) gyűlése döntött, szótöbbséggel. Működésük alapelveit *szervezeti szabályzatban* rögzítették (1931. július 13-án),⁶ ezt egészítette ki később az 1931. december 16-án kelt *politikamentességi határozat*, amelyre a későbbi viták során gyakran történik hivatkozás.⁷ Kizárólag az alapító-főmunkatársak hatáskörébe tartozott: a) az új beltagok felvétele (a fiatalítás érdekében 1933-ban 5 tulajdonjog nélküli főmunkatársat vettek fel); b) a fegyelmi ügyek megtárgyalása, tagok kizárása (1932-ben dr. Péterffy Jenőt, 1933-ban Demeter Jánost zárták ki fegyelmi vétség miatt); c) az *Erdélyi Fiatalok* négytagú szerkesztőbizottságának, felelős szerkesztőjének és szerkesztőjének megválasztása; d) a lap munkatervének a jóváhagyása; e) a folyóirat átalakításának előkészítése; f) az anyagi háttér biztosítása (hazai és külföldi előfizetésekből próbálták biztosítani működésük feltételeit).

Az alapítói összejöveteleknek jól előkészített programjuk volt; ezek olykor többnapos munkaértekezletnek számítottak. A gyűléseken felváltva vezették a jegyzőkönyvet, a határozatokról írásban értesítették a távollevőket. A szemináriumok vezetését (elnököt, titkárt) felerészben a szerkesztőbizottságból, felerészben a munkaközösség tagjaiból választották. A tagok javaslatai alapján összeállított évi munkaprogramot az alapítók gyűlése hagyta jóvá. Az elnökök havonta tájékoztatták a szerkesztőbizottságot az elvégzett munkáról. A faluszemináriumban, a népművészeti szemináriumban évente falukutatói kérdőíveket dolgoztak ki, ezek alapján kutatási pályázatokat hirdettek meg, és az Erdélyi Fiatalok Falufüzetei sorozatban megjelentették az arra érdemesített munkákat. Rendszeresen pályaválasztási tanácsadókat adtak közre, és minden tanév elején háromnapos konferenciákat rendeztek az elsőéves hallgatóknak. A lap bel- és külmunkatársai száznál több előadást tartottak városokban és falvakban a kisebbségi társadalom égető kérdéseiről.

Nem véletlen, hogy az ifjúsági parlamentnek szánt Vásárhelyi Találkozó előkészítése idején Tamási Aron úgy értékelte az Erdélyi Fiatalok értelmiségszervező műhelyét, mint olyan közösségi alakzatot, amely önkörében is a kisebbségi társadalom *belső demokráciájának* a letéteményese volt.⁸

4. Az 1929-es nemzedék paradigmaváltásának erővonalai közel kilenc évtized távolából ugyancsak markánsan látszanak.

a) Az Erdélyi Fiatalok mozgalma tudatosította az értelmiségi ifjúságban mindegyiknek a kisebbségi sorsvállalás feladatait; ennek elméleti vetületeit és gyakorlati követelményeit egyaránt megvilágította; vagyis olyan kérdésekre irányította a figyelmet, amelyek tanulmányozására a román nyelvű szakmai képzést nyújtó egyetemi és főiskolai oktatás eleve nem adott lehetőséget; ezek közül a legfontosabb a romániai életkeret és ezen belül a magyar kisebbség társadalmi életének tudományos megismerése s főként „egy sajátos itteni életlátás és gondolkodásmód kialakítása”.

b) Mivel a kisebbségi élet belső szervezetlensége folytán nem akadt fórum, amelyik a romániai magyarság jövőformálásában fontos szerepet játszó értelmiség utánpótlásával foglalkozzék, ez az ifjúsági mozgalom vállalta magára a pályaválasztás, a diákszegélyezés és elhelyezkedés rendszeres tanulmányozását és irányítását.

c) A romániai valóság tudományos megismerése során az érdeklődést elsősorban a magyar és a vegyes lakosságú falvak helyzetének a feltárására összpontosította; ez nem csupán a mozgalom népi orientációjú eszmeiségével függött össze; abból a tényből indultak ki, hogy a munkásság már megteremtette a maga önálló szakmai és öntudatfejlesztő szervezeteit, a falu viszont a legelhanyagoltabb területe a romániai valóságnak, amelynek gazdasági és szellemi felemelése az értelmiségre vár. Ebben a vonatkozásban az *Erdélyi Fiatalok* kétségtelen érdeme, hogy a húszas években elkezdődött (főként felekezeti diákegyesületekben folyó) falukutatói kísérleteket egysége-

sította, és tervszerű mozgalmat indított „a falu tudományos tanulmányozása, e tanulmányozás eredményeinek feldolgozása és a gyakorlati falusegítés” céljából. Munkája intézményesítésére faluszemináriumot létesített, hogy elméleti és gyakorlati képzésben részesíthesse az érdeklődőket. Kérdőíveket szerkesztett, három falupályázatot írt ki, a díjnyertes munkák kiadását is elkezdte a Falufüzetek sorozatban.⁹

d) Bár az Erdélyi Fiatalok a társadalomtudományi műveltséget helyezte előtérbe, a népi tájékozódást fektette tudományos alapokra, ez nem jelenti azt, hogy a modern magyar irodalom korszerű tudat- és sorsformáló műveire ne hívta volna fel a figyelmet. Erre annál is inkább szükség mutatkozott, mivel az akkori középiskola jószerint konzervatív irodalmi nevelésben részesítette az ifjakat. Az irodalmi szeminárium beindítását – Jancsó Elemér 1930-as ankétja után – éppen az indokolta, hogy a társadalmi és nemzeti lelkiismeretet, felelősségérzetet megszólaltató művek ismertté válhassanak az ifjúság körében. Ugyanezt a célt szolgálták később a középiskolát végzettek számára kiírt versenyek, a magyar nyelv és irodalom tanításának korszerűsítését célzó tanácskozások és az egyházakhoz intézett felhívások, nemkülönben a súlyos társadalmi és nemzeti kérdéseket felvető szociográfiai művek bemutatása a lap hasábjain.

Ezek után lássuk, mit mutat a mérleg másik oldala. A nagy nehézségek árán megteremtett ifjúsági egység miért töredezett szét annyi épületes kezdeményezés után? Mivel nem számolt az Erdélyi Fiatalok törzsgárdája? Amennyire ígéretesen hangzott Jancsó Elemér bejelentése, hogy „minden megváltás csak önmagunkban rejlik”,¹⁰ épp annyira megdöbbentő ugyanakkor a folyóirat hasábjain olvasható „diagnózis” erről a nemzedékről.

Bíró Sándor már 1931-ben arra figyelmeztetett, hogy „ezt a munkát [amit az *Erdélyi Fiatalok* elindított – Cs. P.] nem lehet úgy végezni, mint eddig: hogy az ifjúság kisebb része küzd, törekszik, birkózik a munka elvégzésével, hanem – mivel mindnyájan az életre készülünk – mindnyájunknak melléje kell állnunk, hogy ne legyen passzív, visszahúzódó vagy éppen ellenséges réteg. A főiskolás élet mai kollektív formái már elég szélesek arra, hogy minden dolgozni akaró, becsületes szándékú magyar főiskolást befogadjanak; de eredményt csak úgy érhetünk el, ha senki sem vonja ki magát...”¹¹ Ugyanezt hangsúlyozza egy évvel később Jancsó Béla is, rámutatván arra, hogy „nem egyesek jó- vagy rosszhiszemű érvényesülésének problémája a mi ifjúsági életünk, hanem az egész erdélyi magyarság regenerálódásának problémája, amelynek éppen ezért minden magyar főiskolásra szüksége van”.¹² Minthogy az 1200 magyar főiskolai hallgató közül mindössze 26 végzett 1932 nyarán falumunkát, ebből Jancsó arra a következtetésre jut, hogy a minimális munkát sem végezték el, holott a falumunkának „tömegesnek kell lennie, hogy érvényes lehessen”.¹³ Ekkor azonban már a faluszeminárium vezetői sem végzik el a „minimális munkát”. Az orvos Jancsó Béla 1933 őszén még inkább kétségbe esik: „Falvaink [...] betegen, dermedten magukra hagyatva állanak. A tüdővész, a vérbaj gazdag aratást végez bennük. A felvilágosítás hiányából fakadó tudatlanság, elmaradottság sűrű ködként üli meg végső bástyáinkat, mintha örök sötétségre lennének elátkozva. Mi pedig, új, fiatal Pató Pálok, lelkiismeret-furdalás nélkül tespedünk kényelmünk mocsarában. Ennek a tunyaságnak mi is, az erdélyi magyarság is keservesen megadja az árát...”¹⁴ Jancsó kifakadását az váltotta ki, hogy bár a szerkesztőség a faluszeminárium vezetősége helyett 1933 nyarára is kidolgozott egy falutanulmányozási kérdőívet, s azt kinyomtatta és kiosztotta kétszáz példányban, mégis mindössze öt (!) láttak munkához.

Hosszasabban időztünk e „látleteknél”, hogy az *Erdélyi Fiatalok* törzsgárdájának erkölcsi-etikai felfogását is érzékeltethessük. Erejét meghaladó feladatra vállalkozott volna indulásakor? Mindenestre keservesen kellett megtapasztalnia, hogy az erkölcsi tökéletesedés meghirdetése önmagában nem vezet eredményre. Különösen

egy olyan kisebbségi társadalomban, amelynek morális gyengeségei a világgazdasági válság idején még inkább kiütözköztek. Szembe kellett néznie azzal, hogy a nemzedéki öntudatosodás társadalmi és nemzeti megújítást ígérő folyamata nem hatotta át a virtuális közösség egészét; másrészt látnia kellett azt is, hogy ez a folyamat nem függetleníthető a társadalom egészében végbemenő változásoktól.

A Jancsó Béla által szervezett ifjúsági mozgalom fellépésekor egységes volt abban, hogy szembefordult a retrográdnak minősített társadalmi erőkkel; hogy nem fogadta el az apák nemzedékének – az adott helyzetben inadekvátnak bizonyuló – világszemléletét és magatartásmodelljét. De amikor maga kezdte keresni a válságból kivezető út alternatíváit – és ennek volt a fóruma a világnézeti pluralizmust hirdető és a kisebbségi élet demokratikus megszervezéséért küzdő *Erdélyi Fiatalok* –, akkor a közös eszmények nevében fellépő értelmiségi ifjak útja szétválak.

Szükségszerűen?

A mozgalom megmaradt és hamarosan kiegészített törzsgárdája továbbra sem az osztályellentétekben látja az adott helyzet alapvető ellentmondását. A határvonalat a demokrácia igénylői és annak ellenzői között vonja meg. A romániai magyarság parlamentjének ígérkező Vásárhelyi Találkozó előkészítése idején pedig megpróbálja színvallásra bírni a tőle jobbra, illetve balra elhelyezkedő ifjúsági erőket az együttműködés alapelveit illetően. Miként az 1937. szeptember 22-én nyilvánosságra hozott alapállásukban megfogalmazzák:

„Szellemi életünk egészséges továbbfejlődésére szükséges: 1) az egység. Ez azonban nem alapulhat sem megtévesztésen, sem jelszavakon. Az egység organikus lelki alapja a nemzeti érzésből kifejlődő öntudat, társadalmi alapja a nép. 2) Ezt az egységet szellemi életünkben az erők tervszerű együttműködésének alapján kell kiépíteni. 3) Ez az együttműködés a már kialakult csoportok önmagukon belül tisztázott programja alapján alkotmányosan és szerves fokozottsággal fejleszthető csak ki.”¹⁵

■ JEGYZETEK

1. *Erdélyi fiatalok*. Erdélyi Fiatalok 1930. 1. 1–2. – Debreczeni László és dr. László Ferenc közlése szerint a programcikk szerzője Jancsó Béla, aki a fogalmazása véglegesítéséhez kikérte az alapító-főmunkatársak min-denikének a véleményét.
2. *Erdélyi Fiatalok – dokumentumok, viták (1930–1940)*. Kriterion Könyvkiadó, Buk., 1986/1990.
3. Tamási Áron: *Cselekvő erdélyi ifjúság*. In: Uő.: *Tiszta beszéd*. Kriterion Könyvkiadó, Buk., 1981. 300–320.
4. László Dezső: *Reálisan látó nagy magyarok családfája*. Erdélyi Fiatalok 1934. II 37–39.
5. Vita Zsigmond: *A siető ember*. Erdélyi Fiatalok 1935. II 52–53.
6. *Az Erdélyi Fiatalok szervezeti szabályzata*. In: *Erdélyi Fiatalok – dokumentumok, viták (1930–1940)*. I. h. 148–151.
7. *Politikamentességi határozat*. In: *Erdélyi Fiatalok – dokumentumok, viták (1930–1940)*. I. h. 165–167.
8. Tamási Áron: *Cselekvő erdélyi ifjúság*. In: Uő.: *Tiszta beszéd*. Kriterion Könyvkiadó, Buk., 1981. 300–320.
9. Az EF Falufüzetei sorozatban az alábbi kiadványok láttak napvilágot: 1. Gyallay Pap Zsigmond: *A nép és az intelligencia*. Kvár, 1931; 2. *Hogyan tanulmányozzam a falu életét? (Szociográfiai kérdőív falumunkásoknak.)* Összeállította: Demeter Béla. Kvár, 1931; 3. Demeter Béla: *Az erdélyi falu és a szellemi áramlatok*. Kvár, 1931;
4. Mikó Imre: *Az erdélyi falu és a nemzetiségi kérdés*. Kvár, 1932. – Ugyancsak az EF kiadásában, de a sorozaton kívül jelent meg László Dezső két könyve (mindkettő a szerző anyagi fedezetével): 1. *Akarom: tisztán lássatok*. Kvár, 1933; 2. *A siető ember*. Kvár, 1935.
10. Dr. Jancsó Elemér: *A régi és az új magyarság harca*. Erdélyi Fiatalok 1931. 4. 65–67.
11. Bíró Sándor: *Lehetünk-e urai jövődönknnek?* Erdélyi Fiatalok 1931. 7.126–128.
12. Jancsó Béla: *Főiskolás kérdések egysége*. Erdélyi Fiatalok 1932. 3–4. 41–46.
13. Uő.: *Minden fiatal teljesítse kötelességét!* Erdélyi Fiatalok 1932. 5. 65–67.
14. Uő.: *Szégven!* Erdélyi Fiatalok 1933. III a hátsó borító belső oldalán.
15. [Jancsó Béla]: *Az Erdélyi Fiatalok szerkesztőségének válasza a Vásárhelyi Találkozó előkészítő bizottságának nyilatkozatára*. Erdélyi Fiatalok 1937. 3.15–18.